

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
Херсонський інститут

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: Інформаційне право

на тему:

Обмеження свободи слова в умовах війни

Виконала:
Студентка групи ІН19-9-22-Б1Пр (4,0дс)
Яценко Надія
Керівник: к.ю.н., доцент Грінь А.А.

Оцінка:
Національна шкала _____
Кількість балів: _____ ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

2026 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СВОБОДИ СЛОВА ТА ЇЇ ОБМЕЖЕННЯ.....	6
1.1. Свобода слова як фундаментальне право людини.....	6
1.2. Правова природа обмеження свободи слова	10
1.3. Особливості реалізації свободи слова в умовах надзвичайних станів ..	14
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ СЛОВА В УМОВАХ ВІЙНИ.....	19
2.1. Національне законодавство України щодо обмеження свободи слова в умовах воєнного стану	19
2.2. Міжнародно-правові стандарти та практика ЄСПЛ щодо обмеження свободи слова під час війни	21
2.3. Практика обмеження інформації в Україні під час воєнного стану	23
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА БАЛАНС МІЖ СВОБОДОЮ СЛОВА І БЕЗПЕКОЮ В УМОВАХ ВІЙНИ	28
3.1. Ризики надмірного обмеження свободи слова.....	28
3.2. Баланс між національною безпекою та правами людини	30
3.3. Напрями вдосконалення правового регулювання свободи слова в умовах війни	32
ВИСНОВКИ.....	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	38

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства свобода слова є однією з ключових демократичних цінностей та фундаментальних прав людини. Вона забезпечує можливість вільного вираження поглядів, обміну інформацією та участі громадян у суспільному і політичному житті. Разом із тим реалізація цього права не є абсолютною та може підлягати певним обмеженням, особливо в умовах загроз національній безпеці.

Особливої актуальності проблема обмеження свободи слова набуває в умовах воєнного стану, коли держава змушена вживати додаткових заходів для захисту територіальної цілісності, суверенітету та безпеки громадян. В умовах війни інформація стає не лише засобом комунікації, але й інструментом впливу, що може використовуватися як для захисту держави, так і для ведення інформаційної війни.

У зв'язку з цим держава встановлює певні обмеження щодо поширення інформації, зокрема заборону на розголошення даних про військові об'єкти, переміщення військ, результати обстрілів або іншу інформацію, яка може бути використана ворогом. Такі обмеження є необхідними для забезпечення національної безпеки, однак вони одночасно створюють ризики надмірного втручання у право на свободу слова.

Актуальність дослідження також обумовлена необхідністю забезпечення балансу між інтересами держави та правами людини. Надмірне або необґрунтоване обмеження свободи слова може призводити до порушення демократичних принципів, зниження рівня довіри до державних інституцій та обмеження доступу громадян до важливої інформації.

Водночас міжнародно-правові стандарти, зокрема положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практика Європейського

суду з прав людини, визначають чіткі критерії допустимості обмежень свободи слова. До них належать законність, необхідність у демократичному суспільстві та пропорційність таких обмежень.

Для України ця тема є особливо важливою у зв'язку з триваючими воєнними діями, що зумовлює потребу у вдосконаленні законодавства та практики його застосування. Дослідження правових аспектів обмеження свободи слова в умовах війни дозволяє визначити оптимальні механізми забезпечення як національної безпеки, так і дотримання прав людини.

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю наукового осмислення меж та підстав обмеження свободи слова в умовах війни, забезпечення балансу між безпекою держави та правами людини, а також вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Метою курсової роботи є комплексне дослідження правових засад обмеження свободи слова в умовах війни, визначення меж і підстав таких обмежень, аналіз національного та міжнародного правового регулювання, а також обґрунтування шляхів забезпечення балансу між національною безпекою та правами людини.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- розкрити поняття та зміст свободи слова як фундаментального права людини;
- дослідити міжнародно-правові стандарти свободи вираження поглядів;
- визначити правову природу обмеження свободи слова та його межі;
- проаналізувати особливості реалізації свободи слова в умовах воєнного стану;
- дослідити національне законодавство України щодо обмеження свободи слова;

- проаналізувати міжнародну практику, зокрема рішення Європейського суду з прав людини;
- охарактеризувати практику обмеження інформації в умовах війни;
- виявити актуальні проблеми у сфері обмеження свободи слова;
- обґрунтувати напрями вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації та обмеження свободи слова в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є норми національного та міжнародного права, що регулюють свободу слова та її обмеження в умовах війни, а також практика їх застосування.

У процесі дослідження використано такі методи: діалектичний метод, формально-логічний метод, системно-структурний метод, порівняльно-правовий метод, історико-правовий метод, метод аналізу та синтезу, узагальнення.

Структура курсової роботи зумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на підрозділи, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СВОБОДИ СЛОВА ТА ЇЇ ОБМЕЖЕННЯ

1.1. Свобода слова як фундаментальне право людини

Свобода слова є одним із ключових фундаментальних прав людини, яке визначає можливість вільного вираження думок, переконань та поглядів без необґрунтованого втручання з боку держави чи інших суб'єктів. У сучасному правовому розумінні свобода слова виступає не лише як індивідуальне право особи, а і як важлива передумова функціонування демократичного суспільства, забезпечення плюралізму думок та відкритості публічного дискурсу.

У юридичній науці свобода слова традиційно розглядається як складова ширшого права на свободу вираження поглядів, яке охоплює можливість вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію. Таке розуміння закріплене і в національному законодавстві України, зокрема в Конституції України, яка гарантує кожному право на свободу думки і слова, а також на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Це право включає як внутрішній аспект (формування власних переконань), так і зовнішній (їх публічне вираження).

Поняття свободи слова має складну правову природу, оскільки поєднує в собі як суб'єктивне право особи, так і об'єктивний принцип правопорядку. З одного боку, це право забезпечує кожній людині можливість вільно висловлюватися, не зазнаючи переслідувань за свої переконання. З іншого боку, свобода слова є основою демократичного ладу, адже без вільного обміну інформацією неможливе ефективне функціонування інститутів громадянського суспільства та контроль за діяльністю органів влади.

Зміст свободи слова у праві включає кілька взаємопов'язаних елементів. По-перше, це свобода формування думки, яка передбачає відсутність примусу у виборі переконань. По-друге, це свобода отримання інформації, що означає доступ до різноманітних джерел інформації без необґрунтованих обмежень. По-третє, це свобода поширення інформації — право передавати інформацію будь-якими законними способами, включаючи усну, письмову, електронну та інші форми комунікації. По-четверте, важливим елементом є свобода масової інформації, яка забезпечує незалежність засобів масової інформації та захист журналістської діяльності.

Особливу увагу у правовій доктрині приділяють тому, що свобода слова не є абсолютною. Її реалізація пов'язана з необхідністю дотримання прав і свобод інших осіб, а також із забезпеченням публічних інтересів, таких як національна безпека, громадський порядок, охорона здоров'я населення. Саме тому законодавство передбачає можливість встановлення певних обмежень свободи слова, однак такі обмеження повинні бути чітко визначені законом, мати легітимну мету та бути необхідними у демократичному суспільстві.

У науковій літературі підкреслюється, що свобода слова виконує низку важливих функцій. Зокрема, вона сприяє формуванню громадської думки, забезпечує участь громадян у політичному житті, виступає інструментом контролю за владою та запобігає зловживанням з боку державних органів. Крім того, свобода слова має значення для розвитку особистості, оскільки дозволяє людині вільно висловлювати свої ідеї, реалізовувати творчий потенціал та брати участь у соціальних процесах.

Таким чином, свобода слова у праві є багатогранною категорією, що поєднує індивідуальний та суспільний виміри. Вона виступає необхідною умовою існування демократичної держави та правової системи, водночас потребуючи чіткого правового регулювання для забезпечення балансу між

свободою вираження поглядів та іншими суспільно значущими інтересами. Саме ця подвійна природа свободи слова обумовлює необхідність її подальшого дослідження, особливо в контексті сучасних викликів, пов'язаних із забезпеченням безпеки та стабільності суспільства [1, с. 112].

Свобода вираження поглядів є одним із базових прав людини, що отримало широке закріплення у міжнародно-правових актах і виступає фундаментальною гарантією демократичного розвитку суспільства. Міжнародно-правові стандарти у цій сфері визначають основні підходи до змісту, реалізації та допустимих обмежень свободи слова, які повинні враховуватися державами при формуванні національного законодавства.

Ключове значення для формування міжнародних стандартів свободи вираження поглядів має Загальна декларація прав людини 1948 року, яка у статті 19 проголошує право кожної людини на свободу переконань і на їх вільне вираження. Це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань, а також шукати, отримувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів. Таким чином, міжнародне право закріплює не лише свободу висловлювання, а й ширший комплекс інформаційних прав.

Подальший розвиток міжнародних стандартів відбувся у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року, який деталізує зміст свободи вираження поглядів та встановлює межі її реалізації. Відповідно до статті 19 цього Пакту, кожна людина має право на вільне вираження своїх думок, що включає свободу шукати, отримувати і поширювати інформацію та ідеї незалежно від кордонів, у будь-якій формі — усно, письмово, друковано чи за допомогою мистецтва. Водночас Пакт передбачає, що реалізація цього права може підлягати певним обмеженням, але лише за умови, що вони встановлені законом і є необхідними для поваги до прав або репутації інших

осіб, а також для захисту національної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моралі населення.

Особливе місце серед міжнародних актів займає Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка є обов'язковою для України як держави-члена Ради Європи. Стаття 10 Конвенції гарантує кожному право на свободу вираження поглядів, включаючи свободу дотримуватися своїх переконань, отримувати та передавати інформацію без втручання органів державної влади. Водночас Конвенція чітко визначає перелік підстав для обмеження цього права, серед яких — інтереси національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку, запобігання злочинам, захист здоров'я або моралі, а також захист репутації чи прав інших осіб.

Важливою особливістю міжнародно-правових стандартів є встановлення критеріїв допустимості обмежень свободи слова. Зокрема, будь-яке обмеження повинно відповідати трьом основним умовам: бути передбаченим законом, переслідувати легітимну мету та бути необхідним у демократичному суспільстві. Ці критерії отримали розвиток у практиці Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях неодноразово підкреслював, що свобода вираження поглядів є однією з основних засад демократичного суспільства і поширюється не лише на «інформацію» чи «ідеї», які сприймаються позитивно або нейтрально, а й на ті, що можуть ображати, шокувати чи турбувати державу або частину населення.

Міжнародні стандарти також приділяють значну увагу ролі засобів масової інформації у забезпеченні свободи слова. ЗМІ визнаються важливим інструментом формування громадської думки та здійснення контролю за діяльністю державної влади. У цьому контексті підкреслюється необхідність

гарантування незалежності медіа, недопущення цензури та забезпечення плюралізму інформаційного простору.

Для України міжнародно-правові стандарти свободи вираження поглядів мають особливе значення, оскільки відповідно до Конституції України міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Це означає, що положення міжнародних актів та практика їх тлумачення повинні безпосередньо застосовуватися у правозастосовній діяльності та враховуватися при розробці нормативно-правових актів.

Отже, міжнародно-правові стандарти свободи вираження поглядів формують універсальні підходи до розуміння змісту цього права, визначають його межі та встановлюють гарантії захисту. Вони виступають важливим орієнтиром для держав у забезпеченні балансу між свободою слова та іншими суспільними інтересами, особливо в умовах сучасних викликів, пов'язаних із безпекою, інформаційними загрозами та воєнними конфліктами [2].

1.2. Правова природа обмеження свободи слова

Свобода слова, незважаючи на свій фундаментальний характер, не є абсолютною і може підлягати певним обмеженням, що зумовлено необхідністю забезпечення балансу між інтересами особи, суспільства та держави. Правова природа обмеження свободи слова полягає у встановленні законодавчо визначених меж реалізації цього права з метою запобігання шкоді іншим правам і свободам, а також захисту публічних інтересів.

У юридичній доктрині під обмеженням свободи слова розуміється встановлення державою певних юридичних умов, за яких здійснення права на вільне вираження поглядів може бути звужене або регламентоване. Такі

обмеження мають виключно правовий характер і повинні бути закріплені у нормативно-правових актах, що відповідають принципам верховенства права та законності. Водночас важливо, що обмеження не повинні зводити нанівець саму сутність права на свободу слова [3, с. 215].

Підстави для обмеження свободи слова визначаються як національним, так і міжнародним правом. Зокрема, відповідно до Конституції України, здійснення права на свободу думки і слова може бути обмежене в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, захисту репутації або прав інших осіб, запобігання розголошенню конфіденційної інформації чи підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Таким чином, законодавець визначає вичерпний перелік легітимних цілей, які можуть виправдовувати втручання у свободу слова.

У науковій літературі підкреслюється, що обмеження свободи слова повинні відповідати певним критеріям. По-перше, вони мають бути передбачені законом, тобто чітко сформульовані у нормативному акті, доступному для розуміння та застосування. По-друге, такі обмеження повинні переслідувати легітимну мету, яка відповідає інтересам демократичного суспільства. По-третє, обмеження повинні бути необхідними, тобто такими, що відповідають нагальній суспільній потребі і є пропорційними поставленій меті. Ці критерії є універсальними та застосовуються як у міжнародному, так і в національному праві [4, с. 98].

Особливе значення має визначення меж обмеження свободи слова. Межі встановлюють той рівень втручання, який є допустимим з точки зору права. Вони визначаються через співвідношення між правом особи на свободу вираження поглядів і необхідністю захисту інших прав та інтересів. При цьому

важливо, щоб межі обмеження не були надмірними і не призводили до фактичного знищення свободи слова як правового інституту.

У сучасних умовах особливої актуальності набуває питання обмеження свободи слова у сфері інформаційної безпеки. Поширення дезінформації, пропаганди, закликів до насильства чи посягання на територіальну цілісність держави може становити реальну загрозу суспільству. У зв'язку з цим держава має право вживати заходів щодо обмеження такої інформації, однак ці заходи повинні бути чітко обґрунтованими та не виходити за межі необхідного.

Водночас у правозастосовній практиці нерідко виникає проблема зловживання обмеженнями свободи слова, коли під виглядом захисту державних інтересів відбувається необґрунтоване втручання у сферу свободи вираження поглядів. Саме тому важливою гарантією є судовий контроль за законністю таких обмежень, а також можливість оскарження рішень органів державної влади.

Отже, поняття, підстави та межі обмеження свободи слова формують складну систему правових механізмів, спрямованих на забезпечення балансу між індивідуальною свободою та суспільними інтересами. Ефективність цього балансу залежить від чіткості законодавчого регулювання, дотримання принципів верховенства права та належного функціонування механізмів правового захисту [3, с. 218].

Одним із ключових критеріїв допустимості обмеження свободи слова у правовій державі є дотримання принципів пропорційності та необхідності. Саме ці принципи забезпечують баланс між правом особи на свободу вираження поглядів і потребою захисту інших прав, свобод та суспільних інтересів. У сучасній правовій доктрині вони розглядаються як складові ширшого принципу верховенства права та виступають універсальними стандартами оцінки правомірності втручання держави у сферу прав людини.

Принцип необхідності передбачає, що будь-яке обмеження свободи слова повинно бути обумовлене реальною, нагальною суспільною потребою. Це означає, що втручання допускається лише тоді, коли існує об'єктивна загроза інтересам, які підлягають захисту, і коли без такого втручання неможливо досягти поставленої мети. Необхідність не може ґрунтуватися на припущеннях або абстрактних міркуваннях, а повинна бути підтверджена конкретними обставинами. Таким чином, держава зобов'язана довести, що обмеження є виправданим і відповідає нагальній потребі суспільства.

Водночас принцип пропорційності вимагає, щоб обмеження свободи слова було співмірним поставленій меті. Це означає, що навіть за наявності легітимної мети втручання не повинно бути надмірним. У межах цього принципу виділяють кілька складових: придатність заходу (чи сприяє він досягненню мети), необхідність (чи не існує менш обмежувального засобу) та співмірність у вузькому сенсі (чи не перевищує шкода від обмеження користь від його застосування). Застосування цих критеріїв дозволяє уникнути свавільного втручання у сферу свободи слова.

Особливе значення принципи пропорційності та необхідності мають у контексті обмеження свободи слова, оскільки саме це право є однією з основ демократичного суспільства. Невиправдане або надмірне обмеження може призвести до звуження публічного дискурсу, зниження рівня відкритості влади та порушення права громадян на отримання інформації. Тому законодавець і правозастосовні органи повинні ретельно оцінювати кожне втручання, виходячи з конкретних обставин справи.

У національному праві України принцип пропорційності закріплений як один із базових елементів правового регулювання, зокрема у практиці Конституційного Суду України. Суд неодноразово наголошував, що обмеження прав і свобод людини допускається лише за умови, що воно є

виправданим, обґрунтованим та співмірним із поставленою метою. Це означає, що втручання не повинно виходити за межі, необхідні для досягнення легітимної мети, а також не повинно порушувати сутність права.

У науковій літературі також підкреслюється, що принцип пропорційності виступає ефективним інструментом запобігання зловживанням з боку держави. Він забезпечує контроль за діяльністю органів влади та дозволяє оцінити, чи є втручання у свободу слова виправданим у конкретній ситуації. Завдяки цьому забезпечується баланс між інтересами держави та правами людини, що є необхідною умовою функціонування демократичної правової системи [5, с. 134].

Отже, принципи необхідності та пропорційності є фундаментальними орієнтирами у визначенні допустимості обмежень свободи слова. Вони забезпечують правову визначеність, запобігають свавільному втручанням та сприяють встановленню справедливого балансу між свободою вираження поглядів і захистом інших суспільно значущих інтересів.

1.3. Особливості реалізації свободи слова в умовах надзвичайних станів

Правовий режим воєнного стану є особливим правовим режимом, що запроваджується у разі збройної агресії чи загрози нападу на державу, її незалежність та територіальну цілісність. Його основною метою є створення умов для ефективного захисту держави, забезпечення національної безпеки, а також координація діяльності органів державної влади, військового командування та інших суб'єктів у період воєнної загрози. Водночас запровадження воєнного стану безпосередньо впливає на реалізацію прав і свобод людини, у тому числі свободи слова.

В Україні правовий режим воєнного стану регламентується Законом України «Про правовий режим воєнного стану», який визначає порядок його введення, зміст та правові наслідки. Відповідно до цього закону, воєнний стан передбачає можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод громадян із зазначенням строку дії таких обмежень. Це означає, що навіть фундаментальні права, включаючи свободу слова, можуть бути обмежені в інтересах оборони держави та забезпечення громадської безпеки [6].

Особливістю правового режиму воєнного стану є розширення повноважень органів державної влади та військового командування. Зокрема, вони отримують право встановлювати спеціальні правила інформаційної діяльності, контролювати роботу засобів масової інформації, обмежувати поширення інформації, яка може завдати шкоди обороноздатності держави або сприяти ворогу. Це може включати заборону розповсюдження певних відомостей, введення цензурних обмежень у визначених випадках, а також відповідальність за поширення неправдивої чи небезпечної інформації.

Водночас законодавство України передбачає, що навіть в умовах воєнного стану обмеження прав і свобод повинні здійснюватися з дотриманням принципів законності, обґрунтованості та тимчасовості. Зокрема, обмеження не можуть бути довільними і повинні мати чітке нормативне підґрунтя. Крім того, вони мають бути пропорційними до загрози, яка існує, та не перевищувати меж, необхідних для досягнення мети забезпечення національної безпеки.

Важливим аспектом є те, що навіть у період воєнного стану держава не може повністю скасувати основні права людини. Конституція України передбачає перелік прав, які не можуть бути обмежені за жодних обставин, зокрема право на життя, гідність, свободу від катувань тощо. Хоча свобода

слова не входить до цього переліку, її обмеження повинно здійснюватися з урахуванням загальних принципів прав людини та міжнародних стандартів.

У практичному вимірі вплив воєнного стану на права людини проявляється у зміні інформаційного середовища, посиленні контролю за публічними комунікаціями та зростанні ролі держави у регулюванні інформаційних потоків. Це обумовлено необхідністю протидії інформаційним загрозам, таким як пропаганда, дезінформація, поширення відомостей про військові операції чи критичну інфраструктуру. Водночас такі заходи можуть створювати ризики надмірного обмеження прав людини, що потребує постійного контролю з боку суспільства та правових інститутів.

Отже, правовий режим воєнного стану суттєво впливає на реалізацію прав і свобод людини, зокрема свободи слова, через можливість їх тимчасового обмеження. Водночас ефективність такого режиму залежить від дотримання принципів законності, пропорційності та тимчасовості, що дозволяє забезпечити баланс між потребами національної безпеки та захистом прав людини [6].

В умовах воєнного стану свобода слова, як одне з основоположних прав людини, зазнає певних обмежень, що обумовлено необхідністю забезпечення національної безпеки, оборони держави та захисту суспільних інтересів. Водночас такі обмеження повинні мати чітке правове обґрунтування, відповідати міжнародним стандартам та не виходити за межі, необхідні для досягнення легітимної мети.

Допустимість обмеження свободи слова під час війни передбачена як національним законодавством, так і міжнародно-правовими актами. Зокрема, Конституція України визначає, що здійснення права на свободу думки і слова може бути обмежене в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку. У період воєнного стану ці підстави

набувають особливої актуальності, оскільки інформаційний простір стає одним із ключових елементів ведення війни.

До основних форм допустимих обмежень свободи слова під час війни належать обмеження поширення інформації, яка може зашкодити обороноздатності держави. Йдеться, зокрема, про заборону розголошення відомостей щодо переміщення військових підрозділів, розташування об'єктів критичної інфраструктури, результатів бойових операцій, а також іншої інформації, яка може бути використана противником. Такі обмеження спрямовані на запобігання витоку чутливих даних та забезпечення ефективності військових дій.

Крім того, допустимими є обмеження, пов'язані з протидією дезінформації та інформаційним операціям. У сучасних умовах війни інформація може використовуватися як інструмент впливу на суспільну свідомість, що створює загрозу дестабілізації внутрішньої ситуації в державі. У зв'язку з цим держава має право запроваджувати заходи щодо блокування або обмеження доступу до інформаційних ресурсів, які поширюють неправдиву або ворожу інформацію, а також притягати до відповідальності осіб, які здійснюють такі дії.

Важливим аспектом є також можливість встановлення певних обмежень у діяльності засобів масової інформації. Це може включати регулювання порядку висвітлення воєнних подій, запровадження єдиної інформаційної політики, а також координацію інформаційної діяльності з боку держави. Такі заходи спрямовані на забезпечення єдності інформаційного простору та недопущення поширення паніки чи дезорієнтації населення.

Водночас допустимі обмеження свободи слова під час війни повинні відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності. Це означає, що вони мають бути чітко визначені законом, переслідувати

легітимну мету та бути співмірними із загрозою, яку необхідно усунути. Будь-яке обмеження не повинно бути надмірним або довільним, а також не може використовуватися як інструмент придушення критики чи обмеження демократичного дискурсу.

Особливо важливо, що навіть у період воєнного стану зберігається необхідність дотримання основних стандартів прав людини. Держава повинна забезпечувати можливість доступу до інформації, яка має суспільне значення, а також гарантувати право громадян на отримання об'єктивної інформації про події, що відбуваються. Це є важливою умовою підтримання довіри до державних інституцій та забезпечення стабільності суспільства.

Таким чином, допустимі обмеження свободи слова під час війни є необхідним елементом правового регулювання, спрямованим на захист національної безпеки та громадського порядку. Водночас їх застосування повинно здійснюватися з дотриманням принципів верховенства права та міжнародних стандартів, що дозволяє забезпечити баланс між інтересами держави та правами людини [7].

РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ СЛОВА В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Національне законодавство України щодо обмеження свободи слова в умовах воєнного стану

Національне законодавство України містить комплекс правових норм, які регулюють питання обмеження свободи слова в умовах воєнного стану. Ці норми спрямовані на забезпечення балансу між гарантуванням конституційних прав громадян і необхідністю захисту національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку в умовах збройної агресії.

Ключовим нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про правовий режим воєнного стану», який визначає правові засади введення воєнного стану, а також перелік заходів, що можуть застосовуватися в цей період. Згідно з цим законом, органи державної влади та військове командування отримують повноваження щодо запровадження тимчасових обмежень прав і свобод громадян, у тому числі свободи слова, з метою забезпечення оборони держави [8].

Зокрема, закон передбачає можливість встановлення контролю за діяльністю засобів масової інформації, регулювання порядку використання інформаційних ресурсів, а також обмеження поширення інформації, яка може становити загрозу для безпеки держави. До таких відомостей можуть належати дані про переміщення військових підрозділів, розташування об'єктів критичної інфраструктури, результати військових операцій та інша інформація, яка може бути використана противником.

Важливе значення у правовому регулюванні обмеження свободи слова має також Закон України «Про інформацію», який визначає основні засади інформаційних відносин та встановлює правові механізми обмеження доступу до інформації. Відповідно до цього закону, право на інформацію може бути

обмежене в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку, а також для запобігання розголошенню інформації з обмеженим доступом. Закон також передбачає класифікацію інформації за рівнем доступу (відкрита, конфіденційна, таємна, службова), що має особливе значення в умовах воєнного стану [9].

Крім того, у сучасних умовах значну роль відіграють спеціальні нормативно-правові акти, спрямовані на протидію інформаційній агресії та дезінформації. Українське законодавство передбачає можливість обмеження діяльності інформаційних ресурсів, які поширюють ворожу пропаганду або неправдиву інформацію, що може впливати на обороноздатність держави та моральний стан населення. Такі заходи включають блокування окремих інтернет-ресурсів, заборону трансляції певних медіа, а також встановлення відповідальності за поширення недостовірної інформації.

Особливістю національного законодавства є також встановлення юридичної відповідальності за порушення вимог щодо обмеження інформації в умовах воєнного стану. Зокрема, передбачена відповідальність за розголошення інформації про переміщення або розташування Збройних Сил України, поширення дезінформації, а також за інші дії, що можуть завдати шкоди національній безпеці. Це свідчить про посилення правового контролю за інформаційною сферою в умовах війни.

Водночас важливо, що навіть у період воєнного стану законодавство України зберігає загальні принципи правового регулювання, зокрема принцип законності, пропорційності та тимчасовості обмежень. Це означає, що будь-яке втручання у свободу слова повинно бути чітко обґрунтованим, здійснюватися на підставі закону та не виходити за межі, необхідні для досягнення легітимної мети.

Отже, національне законодавство України створює правову основу для обмеження свободи слова в умовах воєнного стану, водночас встановлюючи чіткі межі та гарантії захисту прав людини. Ефективність цього регулювання залежить від належного застосування правових норм, а також від дотримання балансу між інтересами держави та свободами громадян [8].

2.2. Міжнародно-правові стандарти та практика ЄСПЛ щодо обмеження свободи слова під час війни

Міжнародно-правові стандарти свободи вираження поглядів, а також їх допустимі обмеження в умовах війни, формуються на основі універсальних і регіональних правових актів та практики міжнародних судових інституцій, зокрема Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). У сучасних умовах воєнних конфліктів питання обмеження свободи слова набуває особливої актуальності, оскільки інформаційна сфера стає одним із ключових елементів безпеки держави.

Одним із основних міжнародно-правових актів, що регулює питання свободи вираження поглядів, є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року. Відповідно до статті 19 цього документа, кожна людина має право на свободу вираження поглядів, включаючи свободу шукати, отримувати і поширювати інформацію. Водночас Пакт передбачає можливість обмеження цього права, але лише за умов, що такі обмеження встановлені законом і є необхідними для захисту національної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моралі населення або прав інших осіб [10].

Особливе значення у контексті війни має також стаття 4 Міжнародного пакту, яка передбачає можливість дерогації — тимчасового відступу від окремих зобов'язань держави у разі надзвичайної ситуації, що загрожує життю

нації. Водночас навіть у таких умовах держава повинна дотримуватися принципів необхідності, пропорційності та недискримінації, а також не може обмежувати права, які мають абсолютний характер. Таким чином, міжнародне право визнає можливість обмеження свободи слова під час війни, але встановлює чіткі межі такого втручання.

Значний внесок у формування стандартів обмеження свободи слова зробила практика Європейського суду з прав людини. ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що свобода вираження поглядів є однією з основних засад демократичного суспільства. Водночас Суд визнає, що в умовах надзвичайних ситуацій, включаючи війну, держави мають ширший «простір розсуду» (*margin of appreciation*) щодо встановлення обмежень цього права.

У справі «*Handyside v. the United Kingdom*» ЄСПЛ зазначив, що свобода вираження поглядів поширюється не лише на інформацію, яка сприймається позитивно, але й на ту, що може ображати, шокувати або турбувати. Проте навіть у таких випадках держава має право обмежувати висловлювання, якщо це необхідно для захисту суспільних інтересів [11]. У подальшій практиці Суд розвинув ці підходи, підкреслюючи, що втручання у свободу слова повинно відповідати трьом ключовим критеріям: бути передбаченим законом, переслідувати легітимну мету та бути необхідним у демократичному суспільстві.

У контексті воєнних конфліктів ЄСПЛ також розглядав справи, пов'язані з поширенням інформації, яка може впливати на національну безпеку. Наприклад, у справі «*Sürek v. Turkey*» Суд визнав допустимим обмеження свободи слова у випадках, коли поширювана інформація може підбурювати до насильства або сприяти ескалації конфлікту. Це свідчить про те, що в умовах

війни межі свободи слова можуть бути звужені, але лише за умови дотримання встановлених стандартів [11].

Окремої уваги заслуговує практика ЄСПЛ щодо боротьби з дезінформацією та пропагандою. Суд визнає, що держави мають право протидіяти поширенню інформації, яка може становити загрозу для національної безпеки або громадського порядку. Водночас такі заходи не повинні використовуватися для придушення свободи слова чи обмеження критики влади.

У науковій літературі підкреслюється, що практика ЄСПЛ виступає важливим орієнтиром для держав у процесі формування національного законодавства та правозастосовної практики. Вона дозволяє визначити допустимі межі обмеження свободи слова та забезпечити баланс між інтересами держави і правами людини, навіть у складних умовах воєнного стану [12, с. 203].

Отже, міжнародно-правові стандарти та практика ЄСПЛ формують комплексний підхід до обмеження свободи слова під час війни. Вони визнають необхідність таких обмежень, але водночас встановлюють чіткі критерії їх допустимості, що забезпечує захист прав людини та запобігає зловживанням з боку держави.

2.3. Практика обмеження інформації в Україні під час воєнного стану

В умовах воєнного стану інформаційна сфера набуває стратегічного значення, оскільки інформація стає не лише засобом комунікації, але й інструментом ведення війни. У зв'язку з цим держава здійснює комплекс заходів, спрямованих на обмеження медіа та регулювання інформаційного

простору з метою захисту національної безпеки, протидії дезінформації та забезпечення стабільності суспільства.

Однією з ключових особливостей функціонування медіа в Україні під час воєнного стану стало впровадження єдиної інформаційної політики. Зокрема, було створено загальнонаціональний телемарафон, який об'єднав основні телеканали для трансляції узгодженого інформаційного контенту. Такий підхід дозволяє уникнути поширення суперечливої або неперевіреної інформації, а також забезпечує оперативне інформування населення про події, пов'язані з воєнними діями.

Водночас держава застосовує обмеження щодо діяльності окремих медіа, які можуть становити загрозу інформаційній безпеці. Це включає заборону або припинення мовлення телеканалів, що пов'язані з державою-агресором або поширюють пропагандистський контент, а також обмеження доступу до окремих інтернет-ресурсів. Такі заходи спрямовані на недопущення інформаційного впливу, який може дестабілізувати суспільство або підірвати довіру до державних інституцій.

Особливе значення має регулювання поширення інформації про воєнні дії. В Україні встановлено заборону на розголошення відомостей про переміщення військової техніки, місця обстрілів до офіційного оприлюднення, а також іншу інформацію, яка може бути використана противником. Такі обмеження поширюються як на професійні медіа, так і на користувачів соціальних мереж, що свідчить про розширення сфери правового регулювання інформаційної діяльності.

Крім того, у період воєнного стану посилюється контроль за контентом, що поширюється у медіа-просторі. Органи державної влади та уповноважені інституції здійснюють моніторинг інформаційного середовища з метою виявлення дезінформації, фейкових новин та інформаційних операцій. У разі

виявлення таких порушень застосовуються заходи реагування, включаючи блокування контенту, обмеження доступу до ресурсів та притягнення винних осіб до відповідальності.

Водночас важливо зазначити, що обмеження медіа та інформаційного простору повинні здійснюватися з дотриманням принципів законності, пропорційності та тимчасовості. Надмірне втручання у діяльність медіа може призвести до обмеження плюралізму думок, зниження рівня довіри до інформації та порушення прав журналістів. Саме тому важливим є забезпечення прозорості таких обмежень та можливості їх оскарження у судовому порядку.

У практичному вимірі Україна демонструє модель поєднання жорстких заходів інформаційної безпеки з прагненням зберегти демократичні стандарти. З одного боку, здійснюється активна протидія ворожій пропаганді та дезінформації, а з іншого — зберігається функціонування незалежних медіа та доступ громадян до інформації. Це дозволяє забезпечити ефективне функціонування інформаційного простору навіть в умовах воєнного стану.

Отже, обмеження медіа та інформаційного простору в Україні під час війни є необхідним елементом забезпечення національної безпеки. Водночас ефективність таких заходів залежить від дотримання правових принципів та забезпечення балансу між безпекою держави і свободою слова [13].

В умовах воєнного стану питання відповідальності за поширення забороненої інформації набуває особливої актуальності, оскільки інформаційна діяльність безпосередньо впливає на національну безпеку, обороноздатність держави та стабільність суспільства. У зв'язку з цим законодавство України передбачає низку правових механізмів притягнення до відповідальності осіб, які порушують встановлені обмеження у сфері інформації.

Одним із ключових нормативно-правових актів у цій сфері є Кримінальний кодекс України, який містить норми, що встановлюють відповідальність за поширення інформації, здатної завдати шкоди державним інтересам. Зокрема, в умовах воєнного стану особливого значення набуває криміналізація дій, пов'язаних із розголошенням інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших військових формувань. Такі дії можуть бути використані противником і створювати реальну загрозу безпеці держави [14].

Важливою є також відповідальність за поширення недостовірної інформації, яка може спричинити паніку серед населення або дестабілізувати суспільну ситуацію. У сучасних умовах інформаційної війни поширення фейкових новин або дезінформації може мати значний негативний вплив, що зумовлює необхідність встановлення чітких правових санкцій за такі дії. Законодавство передбачає як кримінальну, так і адміністративну відповідальність залежно від характеру правопорушення та його наслідків.

Крім того, відповідальність може наставати за публічні заклики до насильницької зміни конституційного ладу, посягання на територіальну цілісність України, а також за пропаганду держави-агресора. Такі дії розглядаються як загроза національній безпеці та підлягають суворому покаранню відповідно до законодавства.

Слід також зазначити, що відповідальність за поширення забороненої інформації поширюється не лише на журналістів або представників медіа, а й на будь-яких осіб, у тому числі користувачів соціальних мереж. Це обумовлено тим, що сучасні цифрові технології дозволяють швидко поширювати інформацію серед широкої аудиторії, що підвищує ризики негативних наслідків.

Водночас застосування заходів відповідальності повинно здійснюватися з дотриманням принципів законності, справедливості та пропорційності. Це означає, що притягнення до відповідальності має ґрунтуватися на чітких правових нормах, а покарання повинно відповідати ступеню суспільної небезпеки вчиненого діяння. Недопустимим є використання механізмів відповідальності як інструменту обмеження свободи слова чи переслідування за висловлення критичних поглядів.

У практичному аспекті важливу роль відіграють правоохоронні органи, які здійснюють виявлення правопорушень у сфері інформації, а також суди, що забезпечують правову оцінку таких дій. Належне функціонування цих інститутів є необхідною умовою ефективного застосування законодавства та захисту національних інтересів.

Отже, відповідальність за поширення забороненої інформації в умовах воєнного стану є важливим інструментом забезпечення інформаційної безпеки держави. Водночас її застосування повинно здійснюватися з урахуванням принципів правової держави та необхідності збереження балансу між безпекою і свободою слова [14].

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА БАЛАНС МІЖ СВОБОДОЮ СЛОВА І БЕЗПЕКОЮ В УМОВАХ ВІЙНИ

3.1. Ризики надмірного обмеження свободи слова

В умовах воєнного стану обмеження свободи слова є об'єктивно необхідним інструментом забезпечення національної безпеки. Водночас надмірне або необґрунтоване застосування таких обмежень може створювати серйозні ризики для демократичного розвитку держави, прав людини та функціонування громадянського суспільства. Саме тому важливо досліджувати потенційні негативні наслідки надмірного втручання у сферу свободи вираження поглядів.

Одним із основних ризиків є звуження демократичного простору та обмеження публічного дискурсу. Свобода слова є ключовою умовою функціонування демократії, оскільки забезпечує можливість відкритого обговорення суспільно важливих питань, критики влади та формування громадської думки. Надмірні обмеження можуть призвести до ситуації, коли суспільство втрачає доступ до альтернативних точок зору, що негативно впливає на якість прийняття рішень та рівень довіри до державних інституцій [15, с. 184].

Ще одним суттєвим ризиком є можливість зловживання владою. В умовах війни органи державної влади отримують розширені повноваження щодо регулювання інформаційної сфери. Однак за відсутності належного контролю це може призвести до використання обмежень свободи слова не лише для забезпечення безпеки, але й для придушення політичної опозиції, незалежних медіа або критичних висловлювань. Така практика суперечить принципам правової держави та може мати довгострокові негативні наслідки для розвитку демократичних інститутів.

Крім того, надмірні обмеження можуть негативно впливати на діяльність засобів масової інформації. Обмеження доступу до інформації, цензура або тиск на журналістів можуть призвести до зниження якості журналістики, самоцензури та втрати незалежності медіа. У результаті суспільство отримує обмежену або викривлену інформацію, що ускладнює об'єктивне сприйняття подій, особливо в умовах війни.

Важливим аспектом є також ризик порушення права громадян на доступ до інформації. У демократичному суспільстві це право є невід'ємною складовою свободи слова. Надмірні обмеження можуть призвести до інформаційної ізоляції населення, що створює передумови для поширення чуток, паніки та недовіри. Таким чином, замість забезпечення стабільності, надмірні обмеження можуть мати протилежний ефект.

Окремо слід відзначити ризик втрати балансу між безпекою та правами людини. У період воєнного стану держава змушена діяти в умовах підвищеної загрози, що часто зумовлює пріоритет безпекових інтересів. Проте систематичне і необґрунтоване звуження прав і свобод може призвести до формування авторитарних тенденцій, які зберігаються навіть після завершення воєнного стану. Саме тому важливо забезпечити, щоб обмеження були тимчасовими та не перетворювалися на постійну практику [16, с. 97].

У науковій літературі підкреслюється, що ефективне запобігання надмірним обмеженням свободи слова можливе за умови функціонування незалежної судової системи, розвитку громадянського суспільства та забезпечення прозорості діяльності органів влади. Важливу роль також відіграє дотримання міжнародних стандартів прав людини, які встановлюють чіткі критерії допустимості обмежень.

Отже, ризики надмірного обмеження свободи слова в умовах війни є багатогранними та можуть мати як короткострокові, так і довгострокові

наслідки. Їх врахування є необхідним для формування ефективної правової політики, яка забезпечує баланс між потребами національної безпеки та захистом фундаментальних прав людини.

3.2. Баланс між національною безпекою та правами людини

У сучасних умовах воєнного стану питання забезпечення балансу між національною безпекою та правами людини набуває особливої актуальності. З одного боку, держава зобов'язана вживати всіх необхідних заходів для захисту свого суверенітету, територіальної цілісності та безпеки громадян. З іншого боку, навіть в умовах війни вона повинна гарантувати дотримання основоположних прав і свобод, зокрема свободи слова, що є невід'ємною складовою демократичного суспільства.

Баланс між цими двома категоріями ґрунтується на принципі верховенства права, який передбачає, що будь-яке обмеження прав людини має бути законним, обґрунтованим і пропорційним. Це означає, що держава не може довільно втручатися у сферу прав людини навіть у період воєнного стану. Кожне обмеження повинно переслідувати легітимну мету та бути необхідним для досягнення цієї мети, не перевищуючи встановлених меж [17, с. 142].

Однією з ключових проблем у забезпеченні такого балансу є визначення меж допустимого втручання держави. У період війни національна безпека часто стає пріоритетом, що може призводити до розширення повноважень органів влади. Проте надмірне зосередження на безпекових аспектах може створювати загрозу для прав людини, зокрема через обмеження свободи слова, доступу до інформації та діяльності незалежних медіа. У цьому контексті

важливо, щоб обмеження мали тимчасовий характер і підлягали постійному перегляду.

Значну роль у забезпеченні балансу відіграють міжнародні стандарти прав людини, які встановлюють чіткі критерії допустимості обмежень. Зокрема, навіть у період надзвичайних ситуацій держави зобов'язані дотримуватися своїх міжнародних зобов'язань і не допускати свавільного обмеження прав. Це включає необхідність забезпечення ефективного судового захисту, доступу до правосуддя та можливості оскарження рішень органів державної влади.

У національному праві України важливу роль у забезпеченні балансу між національною безпекою та правами людини відіграє Конституційний Суд України, який здійснює контроль за відповідністю законів та інших нормативно-правових актів Конституції. Його практика спрямована на забезпечення дотримання принципу пропорційності та недопущення надмірного втручання у права і свободи людини.

Крім того, важливим елементом забезпечення балансу є функціонування громадянського суспільства та незалежних медіа. Саме вони здійснюють контроль за діяльністю держави, виявляють можливі порушення прав людини та сприяють формуванню прозорого інформаційного середовища. У цьому контексті свобода слова виступає не лише як право, але й як інструмент забезпечення демократичного контролю.

Водночас у науковій літературі підкреслюється, що ефективний баланс між національною безпекою та правами людини можливий лише за умови комплексного підходу, який включає правове регулювання, інституційні механізми контролю та розвиток правової культури. Особливо важливим є забезпечення довіри між державою та суспільством, що дозволяє зменшити ризики конфлікту між безпековими заходами та правами людини [18, с. 76].

Отже, баланс між національною безпекою та правами людини є складною та динамічною категорією, яка потребує постійного вдосконалення. Його досягнення є необхідною умовою збереження демократичного характеру держави навіть у складних умовах воєнного стану.

3.3. Напрями вдосконалення правового регулювання свободи слова в умовах війни

В умовах воєнного стану питання вдосконалення правового регулювання свободи слова набуває особливого значення, оскільки необхідно забезпечити ефективний баланс між потребами національної безпеки та дотриманням прав людини. Сучасні виклики, пов'язані з інформаційною війною, дезінформацією та цифровізацією суспільства, потребують адаптації законодавства до нових умов та формування дієвих механізмів правового регулювання.

Одним із ключових напрямів удосконалення є забезпечення чіткості та визначеності законодавчих норм, що регулюють обмеження свободи слова. Нечіткі або надто загальні формулювання можуть створювати передумови для довільного тлумачення та зловживання з боку органів державної влади. Тому важливо, щоб законодавство містило конкретні критерії, які визначають підстави, межі та порядок обмеження свободи слова, особливо в умовах воєнного стану [19, с. 211].

Наступним важливим напрямом є посилення гарантій захисту прав людини при застосуванні обмежень. Це передбачає забезпечення ефективного судового контролю за рішеннями органів державної влади, можливість оперативного оскарження таких рішень, а також дотримання принципу пропорційності. Важливо, щоб будь-які обмеження були тимчасовими і підлягали регулярному перегляду з урахуванням зміни безпекової ситуації.

Окремої уваги потребує розвиток правового регулювання у сфері протидії дезінформації. В умовах війни інформаційні загрози стають одним із ключових факторів дестабілізації суспільства. У зв'язку з цим необхідно вдосконалювати законодавство щодо відповідальності за поширення неправдивої інформації, водночас забезпечуючи, щоб такі заходи не обмежували законну журналістську діяльність та свободу вираження поглядів.

Важливим напрямом є також гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами прав людини. Україна як держава, що прагне до європейської інтеграції, повинна враховувати практику Європейського суду з прав людини та рекомендації міжнародних організацій. Це дозволить забезпечити відповідність національного законодавства загальновизнаним принципам демократичного суспільства та підвищити рівень захисту прав людини [20, с. 143].

Крім того, необхідно приділити увагу розвитку інституційних механізмів контролю за дотриманням свободи слова. Це включає зміцнення ролі незалежних регуляторних органів, забезпечення їхньої автономії та прозорості діяльності. Такі інституції повинні виконувати функцію балансу між інтересами держави та правами громадян, запобігаючи як зловживанням свободою слова, так і її необґрунтованому обмеженню.

Не менш важливим є підвищення рівня правової культури та медіаграмотності населення. У сучасному інформаційному середовищі громадяни повинні вміти критично оцінювати інформацію, розрізняти достовірні та недостовірні джерела, а також усвідомлювати відповідальність за поширення інформації. Це дозволить зменшити негативний вплив дезінформації та сприятиме формуванню стійкого інформаційного простору.

Отже, вдосконалення правового регулювання свободи слова в умовах війни має здійснюватися комплексно, з урахуванням як національних

особливостей, так і міжнародного досвіду. Основними напрямками такого вдосконалення є уточнення законодавчих норм, посилення гарантій захисту прав людини, розвиток механізмів протидії дезінформації та забезпечення ефективного інституційного контролю. Реалізація цих заходів сприятиме формуванню збалансованої правової системи, здатної ефективно реагувати на виклики сучасності.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження теми «Обмеження свободи слова в умовах війни» було здійснено комплексний аналіз теоретико-правових засад свободи вираження поглядів, особливостей її обмеження в умовах воєнного стану, а також практики правового регулювання в Україні та на міжнародному рівні. Отримані результати дозволяють сформулювати низку узагальнюючих висновків.

По-перше, встановлено, що свобода слова є одним із фундаментальних прав людини, яке забезпечує можливість вільного формування та вираження думок, доступ до інформації та участь у суспільному житті. Це право має як індивідуальний, так і суспільний вимір, оскільки виступає основою функціонування демократичного ладу, формування громадської думки та здійснення контролю за діяльністю органів державної влади.

По-друге, доведено, що свобода слова не є абсолютною і може підлягати обмеженням. Правова природа таких обмежень полягає у встановленні державою законних меж реалізації цього права з метою захисту національної безпеки, громадського порядку, прав і свобод інших осіб. При цьому ключовими критеріями допустимості обмежень виступають їх законність, легітимність мети, необхідність та пропорційність.

По-третє, визначено, що в умовах воєнного стану обмеження свободи слова набуває особливого значення. Воєнний стан як спеціальний правовий режим передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод, у тому числі свободи вираження поглядів, з метою забезпечення оборони держави та захисту суспільства від зовнішніх і внутрішніх загроз. Водночас такі обмеження повинні мати чітке правове підґрунтя та не порушувати сутність права.

По-четверте, встановлено, що національне законодавство України містить достатню нормативну базу для регулювання обмеження свободи слова в умовах війни. Зокрема, закони України визначають підстави, форми та межі обмежень, а також передбачають юридичну відповідальність за поширення забороненої інформації. Важливу роль відіграє також практика застосування цих норм, яка спрямована на забезпечення інформаційної безпеки держави.

По-п'яте, проаналізовано міжнародно-правові стандарти та практику Європейського суду з прав людини, які встановлюють універсальні критерії допустимості обмежень свободи слова. Вони визнають можливість обмеження цього права навіть у період надзвичайних ситуацій, однак наголошують на необхідності дотримання принципів верховенства права, пропорційності та недопущення свавільного втручання.

По-шосте, досліджено практику обмеження інформації в Україні під час воєнного стану, яка включає регулювання діяльності медіа, обмеження поширення чутливої інформації, протидію дезінформації та встановлення відповідальності за порушення інформаційного законодавства. Зазначено, що такі заходи є необхідними в умовах інформаційної війни, однак потребують чіткого правового контролю.

По-сьоме, виявлено ризики надмірного обмеження свободи слова, серед яких — звуження демократичного простору, можливість зловживання владою, зниження рівня незалежності медіа та обмеження доступу громадян до інформації. Ці ризики можуть мати як короткострокові, так і довгострокові негативні наслідки для розвитку правової держави.

По-восьме, обґрунтовано, що досягнення балансу між національною безпекою та правами людини є ключовим завданням держави в умовах війни. Такий баланс можливий лише за умови дотримання принципу верховенства

права, ефективного судового контролю та врахування міжнародних стандартів прав людини.

По-дев'яте, визначено основні напрями вдосконалення правового регулювання свободи слова в умовах війни, серед яких: уточнення законодавчих норм, посилення гарантій захисту прав людини, розвиток механізмів протидії дезінформації, гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, а також підвищення рівня правової культури та медіаграмотності населення.

Таким чином, обмеження свободи слова в умовах війни є складним і багатовимірним правовим явищем, що потребує зваженого підходу та чіткого правового регулювання. Ефективне забезпечення балансу між інтересами національної безпеки та правами людини є необхідною умовою збереження демократичного характеру держави навіть у період воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скаун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 4-те вид., перероб. і допов. Київ: Алерта, 2021. 528 с.
2. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 01.03.2026).
3. Мармазов В. Є. Свобода вираження поглядів: практика Європейського суду з прав людини. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 192 с.
4. Шевчук С. В. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті українського правопорядку. Київ: Реферат, 2017. 848 с.
5. Рішення Конституційного Суду України від 23.01.2020 № 1-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-20> (дата звернення: 02.03.2026).
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 03.03.2026).
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 04.03.2026).
8. Орлюк О. П., Заярний О. А. Інформаційне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 588 с.
9. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 05.03.2026).

10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 05.03.2026).
11. Handyside v. the United Kingdom, Judgment of 7 December 1976, Series A no. 24.
12. Шевчук С. В. Європейський суд з прав людини та українська правова система: теорія і практика взаємодії. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 512 с.
13. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20> (дата звернення: 06.03.2026).
14. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 06.03.2026).
15. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навчальний посібник. Львів: Край, 2020. 320 с.
16. Шаповал В. М. Конституційне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 576 с.
17. Козюбра М. І. Верховенство права: українські реалії та перспективи: монографія. Київ: Ваіте, 2021. 312 с.
18. Тацій В. Я., Петришин О. В. Теорія держави і права: підручник. Харків: Право, 2020. 560 с.
19. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко О. В. Адміністративне право України: підручник. Харків: Право, 2020. 600 с.
20. Кузьменко О. В., Чорна В. Г. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 700 с.